

رکن مادی جرم جاسوسی از منظر فقه و حقوق جزای افغانستان

□ عبدالوهاب روحانی *

چکیده

جاسوسی به عملی گفته می‌شود که یک شخص با عنوانهای غیر واقعی و متقلبانه، اقدام به کسب اطلاعات، نقشه‌ها، مدارک و اسناد مخفی و محرمانه‌ای اسرار نظامی، دفاعی و امنیتی، و تسلیم آنها به کشور بیگانه کند. جرم جاسوسی، یکی از جرمهای سازمانیافته و فراملی است که در آن اطلاعات حیاتی یک کشور از طریق یک نظام سازمانیافته و منابع انسانی، در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می‌گیرد.

عنصر مادی جرم جاسوسی در قانون کد جزای افغانستان عبارت است: از «تسلیم دهی»، «سرقه» و «جمع آوری بمنظور تسلیم دهی» معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور، به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آورده بتواند و یا غفلت و بی احتیاطی، موظفین، که صلاحیت و حفظ و نگهداری از آنها را بعهده دارد می‌باشد.

طبق قوانین جزای سابق افغانستان، تابعیت در تحقق جرم جاسوسی و تشخیص آن از خیانت به کشور مؤثر نبوده، اما در کد جزای مصوب ۱۳۹۵ قانون گذار، تابعیت را مؤثر دانسته و بر اساس آن بین جرم خیانت به کشور و جرم جاسوسی تفکیک قایل شده است.

در فقه نیز برای جرم جاسوسی باب را به آن، اختصاص نداده و در جاهای مختلف به طور پراکنده و مختصر از این واژه سخن به میان آمده است. در کتب فقهی برای این منظور غالباً لفظ «عین» و «عیون» استفاده شده است.

* دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی المصطفی ﷺ العالمية.

در جای دیگر تجسس یا جاسوسی را اکتشاف از امور پنهانی میداند و رکن مادی آن افشای اسرار مسلمین برای کفار در حال جنگ توسط خود مسلمانها یا کفار ذمی و غیر آن از طریق نوشته جات یا بهر نحو دیگری، انجام گردد می داند.

واژگان کلیدی: رکن مادی، جاسوسی، اطلاعات، تفحص، تجسس.

مقدمه:

یکی از مصادیق بارز و قدیمی جرایم علیه امنیت داخلی یک کشور، جرم جاسوسی است که معمولاً سازمان یافته و در عین حال فراملی می باشد؛ زیرا در آن اطلاعات حیاتی یک کشور از طریق یک نظام سازمان یافته و منابع انسانی در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می گیرد. از زمانی که دولتها هر چند در شکلهای بسیار ابتدایی و ساده خود به وجود آمدند و بر اثر مرزبندی کشورها پا به عرصه وجود گذاشتند، جاسوسی در زمان جنگ و محدود به امور نظامی بود؛ اما امروزه جاسوسی همواره علیه مسایل استراتژیک کشور در امور نظامی، دفاعی، امنیتی، اقتصادی، سیاسی، علمی، و ... است. قبلاً یک انسان ناشناخته جاسوسی می کرد؛ اما در حال حاضر جاسوسی به گونه سازمان یافته است. در کد جزای افغانستان جاسوسی در صورتی که بیگانه گان یا افراد بدون تابعیت انجام بدن، گفته می شود؛ اما اگر یک تبعه افغانستان، اسرار نظامی یا دفاعی و امنیتی کشور را به نفع دشمن انجام دهد، عمل او را خیانت به وطن می گویند؛ در کتب فقهی بین جاسوسی مسلمان، کافر ذمی، کافر مستأمن و کافر حربی فرق قایل شده و هر کدام احکام خاصی دارند؛ ولی در حقوق و قانون موضوعه، این تفصیلات وجود ندارد در این تحقیق که به شیوه تحلیلی - توصیفی و تطبیقی به تحلیل رکن مادی جرم جاسوسی در فقه و قانون جزای افغانستان پرداخته ایم.

۱. مفاهیم

۱-۱) مفهوم لغوی جرم جاسوسی:

جاسوس در لغت به معنای خبرپرس، جستجو کننده خبر. در لسان العرب ابن منظور می نویسد: الجس: المس بالید؛ جس، یعنی لمس کردن چیزی با دست. جس الخبر و منه التجسس و جس الخبر و تجسس: بحث عنه و فحص؛ ماده جس برای کشف و به دست

آوردن خبر است و تجسس نیز به همین معنا به کار رفته است. التجسس (بالجیم): التفتیش عن بواطن الأمور و اکثرها يقال فی الشرو الجاسوس، صاحب سر الشر؛ تجسس (باجیم) تفتیش از باطن کارهاست و بیشتر به امور شر و بد گفته می‌شود و جاسوس دارنده‌ی اخبار و اسرار شرامیز است (ابن منظور، ۱۳۶۳ ج ۶، ص ۳۶).

جس به معنای لمس با دست است و به معنای کشف خبر نیز می‌آید. جاسوس همان عیون است که در رایة اخبار و گزارش‌ها جاسوسی میکند (ازهری، ۱۴۲۱ هـ ق یا ۲۰۰۱ م، ج ۱۰، ص ۴۴۸).

لغت شناسان فارسی نیز معنای نزدیک به معنای عربی را برای واژه جاسوس گرفته‌اند؛ در فرهنگ عمید می‌آید: جاسوس در لغت به معنی خبرکش، جستجو کننده خبر، کسی که اخبار و اسرار شخصی یا اداری یا مملکتی را به دست بیاورد و به دیگری اطلاع دهد، می‌باشد (عمید، ۱۳۸۶ هـ: ص ۳۶۴). از تعابیر مختلفی که لغت شناسان از واژه جاسوس کرده‌اند، بر می‌آید که جاسوس در لغت فارسی، معادل عیون و سمع در لغت عربی است که به معنای خبرکشی، نقل و انتقال اطلاعات می‌باشد.

۲-۱) مفهوم اصطلاحی جرم جاسوسی:

برخی از حقوقدانان در تعریف جاسوسی گفته‌اند: جاسوس به شخصی اطلاق می‌شود که زیر عنوانهای غیر واقعی و مخفیانه به نفع خصم، در صدد تحصیل اطلاعات یا اشیای باشد. (ساریخانی، ۱۳۸۴، ص ۵۱).

بعضی از حقوقدانان بدین باوراند که جاسوس به شخصی اطلاق میگردد که در پوششهای متقلبان یا مخفیانه و به نفع دشمن، در صدد تحصیل و تجسس، پیرامون اسرار یا تحصیل اطلاعات، اشیا یا سایر مدارک و اسناد مربوط به استعداد و توانایی‌های نظامی، اقتصادی و فرهنگی مربوط به یک کشور و انعکاس آنها به کشور دشمن باشد (گلدوزیان، ۱۳۹۲ هـ ج ۱، ص ۳۴۶). از نظر حقوق بین الملل عمومی، جاسوس به کسی اطلاق می‌شود که محرمانه یافته‌ها و عنوانهای نادرست و جعلی به نفع خصم در صدد تحصیل اطلاعاتی از نقشه و قوای طرف و مقاصد او به دست دهد (ولیدی، ۱۳۸۴ هـ ج ۳، ص ۷۷، ۱۰۶). بعضیها گفته‌اند جرم جاسوسی یک جرم سازمان یافته است که می‌توان آنرا به یک هرم تشبیه کرد. در آن جرم کنترل و هدایت از رأس هرم نسبت به پایین انجام میگردد و اطلاعات برعکس، از قاعده هرم به

بالا داده می‌شود، (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۳ هـ، ص ۱۱۴۶).

۳-۱) تعریف جرم جاسوسی در اصطلاح فقه:

در ابواب فقهی بابی به بحث تجسس اختصاص ندارد و در جاهای مختلف به طور پراکنده و مختصر از این واژه سخن به میان آمده است. در کتب فقهی برای این منظور غالباً لفظ «عین» و «عیون» استفاده شده است و آنچه از نظر حقوقی مطرح است این است که جاسوس به شخصی گفته میشود که تحت عناوین غیر واقعی و مخفیانه به نفع خصم و در صدد تحصیل اطلاعات یا اشیایی باشد (گلدوزیان، ۲۹۳۲ ش، ج ۲، ص ۹۲۷).

در جای دیگر تجسس یا جاسوسی را اکتشاف از امور پنهانی میداند ولو که این اکتشاف و اطلاعات از امور پنهانی از طریق روزنامه ها و نشریات داخلی و امثال آن بدست بیاید که دشمنان اسلام را از آن مطلع نماید
إِنَّ التَّجَسُّسَ يَتَحَقَّقُ بِكَشْفِ بَوَاطِنِ الْأُمُورِ وَلَوْ مِنْ مَلَا حِظَةِ الْجَرَائِدِ الدَّاخِلِيَةِ وَنَحْوِهَا وَإِخْبَارِهَا إِلَى أَعْدَاءِ

الإسلام. (محسن خرازی، همان، ج ۱۱، ص ۱۲-۱۴۵۹۸).

از نظر بعضی از فقها «تجسس» بیشتر در امور پنهانی که معمولاً اسانها راضی به کشف آن نمی‌باشند استعمال می‌شود و جاسوس کسی است که امور نهانی مردم را بداند. پنهانی‌های مردم بیشتر نقاط ضعف و رفتارهای ناپسند آنهاست که آشکار شدن هر یک از آنها موجب کوچکی و پستی آنان میشود (سبحانی، ۱۳۷۰ ص ۶۳).

«طبرسی» در تفسیر مجمع البیان در ذیل این آیه شریفه از «ابن عباس» و «قتاده» و «مجاهد» نقل می‌کند که: «...وَلَا تَجَسَّسُوا» یعنی در پی لغزشها و کاویدن لغزشهای مردم نباشید. (تفسیر مجمع البیان، ج ۹، ص ۱۳۷).

در متون فقه اسلامی معنای اصطلاحی تجسس چندان از مفهوم لغوی آن دور نگشته است، البته در برخی منابع فقهی اهل سنت - که تجسس را تعریف کرده اند - مراد از آن تفتیش و جستجوی اخبار مخفی و اطلاعات سری دشمنان به قصد آگاهی یافتن از آنها ذکر شده است.

از مجموع تعاریفی که اهل لغت، فقه، علمای اخلاق و مفسران قرآن در مورد ماهیت تجسس داشته‌اند، می‌توان گفت تجسس تحقیق و تفحص در امور مخفی و پنهان افراد برای کشف لغزشها و وجوه تاریک زندگی آنها است و معمولاً در اموری که ذات و ماهیت آنها مخفی و غیر آشکار است

استعمال می‌شود. «فصلنامه علمی، پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی سال یازدهم / شماره ۳ / ص ۸۰ / پاییز ۱۳۹۷»

از تعاریف فوق استفاده می‌شود که جاسوسی جرمی است علیه امنیت که در آن مقام یا مأمور دولتی که نقشه‌ها، اسناد، مدارک و تصمیمات محرمانه و مهم را در اختیار دارد. یا کسی که به هر نحو ولو با سرقت به آن دست یافته است، آن را با علم به اهمیت و محرمانه بودن، در اختیار کسی قرار دهد که میداند او فاقد صلاحیت است یا مفاد آن را به وی منتقل کند.

۴-۱) تعریف جاسوس در نظام حقوقی افغانستان:

در حقوق افغانستان هیچ تعریفی برای جاسوس و جاسوسی از سوی قانونگذار نشده و هرچه در این زمینه وجود دارد، تنها بیان مصادیق آن جرم و احکام مجازات آن است. با این حال در ماده‌های ۱۷۸ و ۱۹۱ قانون جزای قلمی افغانستان می‌توان گفت: جرم جاسوسی عبارت است «از تسلیم نقشه، اسرار، اخبار، اسناد و تصمیمهای راجع به سیاست داخلی یا خارجی به دشمن، چه دولت خارجی باشد یا اشخاصی که به نفع آن دولت کار می‌کنند. بعداً که قانون جزا و اجراء در سال ۱۳۹۵ تبدیل به کد جزا گردید و در کد جزای جمهوری اسلامی افغانستان نیز جرم جاسوسی را در ماده ۲۴۰ این گونه بیان می‌کند:

(۱) هرگاه تبعه دولت خارجی یا شخص بدون تابعیت، مرتکب یکی از اعمال ذیل گردد، عمل وی جاسوسی شمرده می‌شود.

در فقره ۱ آن مقرر میدارد که جاسوسی عبارت است: از (تسلیم دهی اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها).

و در فقره ۲ همان ماده می‌گوید: (سرقت یا جمع آوری معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور، بمنظور تسلیم دهی آن به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها). و در فقره ۳ این ماده می‌گوید (جمع آوری یا تسلیم دهی معلومات به دستور اطلاعات و استخبارات دولت خارجی که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند).

ماده ۲۴۱: هرگاه جرم مندرج ماده ۲۴۰ این قانون در زمان جنگ یا منازعه مسلحانه با دولت خارجی یا گروه مسلح مخالف دولت جمهوری اسلامی افغانستان ارتکاب یابد یا منجر به مرگ شود،

مرتکب به حبس دوام درجه ۱ محکوم می‌گردد. که ماده ۱۴۷ کد جزای افغانستان می‌گوید - حبس دوام درجه ۱ بیش از بیست سال تا سی سال، می‌باشد.

اگر جرم جاسوسی در اثر غفلت یا بی احتیاطی موظف خدمات عامه اتفاق بیفتد ماده ۲۴۲ کد جزاء مقرر می‌دارد: هرگاه جرایم مندرج مواد ۲۳۸ و ۲۴۰ این قانون به اثر غفلت یا بی احتیاطی موظف خدمات عامه صورت گرفته باشد، موظف مذکور به حداکثر حبس متوسط، محکوم می‌گردد. که ماده ۱۴۷ کد جزای افغانستان حبس متوسط را تعیین نموده و مقرر میدارد «حبس متوسط بیش از یک سال تا پنج سال، می‌باشد».

«به عبارت دیگر می‌توان گفت که عنصر مادی جرم جاسوسی در قانون کد جزایی افغانستان عبارت است: از «تسلیم دهی»، «سرقت» و «جمع آوری معلومات» حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور، به منظور تسلیم دهی آن به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند می‌باشد.» (کد جزای افغانستان مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۲ ماده ۲۴۰).

۲. عناصر جرم جاسوسی در حقوق جزای افغانستان

۲-۱) تعریف عنصر مادی جرم:

ماده ۳۳ کد جزای افغانستان مقرر میدارد، «عنصر مادی جرم عبارت است از ارتکاب عمل مخالف قانون یا امتناع از اجرای عملی که قانون به آن حکم نموده است به نحوی که ارتکاب یا امتناع منجر به نتیجه جرمی گردیده و رابطه سببیت میان عمل و نتیجه موجود باشد». این ماده دارای قیود متعدد می‌باشد که ماده ۳۴ و ۳۵ و ۳۶ و ۳۷ کد جزای افغانستان هر کدام را تبیین نموده است.

۱) **عمل مخالف قانون:** «عمل مخالف قانون، اجرای فعلی است که ارتکاب یا شروع به آن توسط قانون منع و جرم شناخته شده باشد».

۲) **امتناع از اجرای عمل قانونی:** امتناع از اجرای عمل قانونی فعلی است که قانون به آن حکم نموده یا عدم ایفای مکلفیتی است که قانون شخص را ملزم به اجرای آن نموده باشد.

۳) **نتیجه جرم:** نتیجه جرم را ماده ۳۵ کد جزاء بیان می‌کند: «نتیجه جرم عبارت از محصول عمل جرمی است که از اثر ارتکاب فعل جرمی یا امتناع از اجرای فعل قانونی به وجود می‌آید».

۴) **رابطه سببیت:** رابطه سببیت را ماده ۳۶ کد جزا تبیین می‌کند: «رابطه سببیت عبارت از

موجودیت رابطه متعارف میان عمل جرمی و نتیجه آن می باشد».

۵) رابطه میان عمل و نتیجه حاصله: را ماده ۳۷ کد جزای افغانستان تبیین می کند:

۵-۱) «شخص از جرمی که نتیجه عمل جرمی وی نباشد، مسؤول شناخته نمی شود».

۵-۲) «شخصی که عمل جرمی وی در احداث نتیجه به اعتبار یکی از علل قبلی یا توأم با فعل و یا علل بعدی، سهمیم شده باشد، مسؤول شناخته می شود، گرچه شخص به مؤثریت عمل جرمی خود در احداث نتیجه، علم نداشته باشد».

۵-۳) هرگاه عمل شخص به تنهایی در احداث نتیجه جرم کافی شمرده شود، موصوف از عمل جرمی خود مسؤول شناخته می شود.

منظور از عنصر مادی جرم، ارتکاب عمدی عمل مخالف قانون است. در نظامهای حقوقی مختلف؛ اعم از نظام حقوقی رومی- جرمن، کامنلا و نظام حقوقی اسلام، اندیشه مجرمانه جرم محسوب نمی شود؛ یعنی نمی توان کسی را به خاطر اندیشه و تفکر مجرمانه اش مجازات کرد تا وقتی که این اندیشه در قالب عمل ظهور نکند. بنابر این یکی از عناصر تشکیل دهنده جرم، عنصر مادی جرم است که در قالبهای گوناگون ممکن است ظهور کند. پس برای تحقق جرم، عنصر مادی؛ یعنی واکنش خلاف قانون و مقررات، ضروری است. به طور کلی مصادیق عنصر مادی جرم را به شرح زیر میتوان تقسیم کرد:

۱) موضوع جرم؛ نقشه ها، اسناد، اسرار، تصمیمهای مجرمانه مربوط به سیاست داخلی یا خارجی مملکت.

۲) مرتکب؛ هر کس، اعم از بیگانه یا خودی و مأمور و غیر مأمور را شامل میشود.

۳) فعل مرتکب؛ عبارت است از انتقال دادن یا مطلع ساختن کسی که فاقد صلاحیت است. فعل مرتکب قطعاً مثبت است و با ترک فعل محقق نمی شود. در حالی که اگر ترک فعل، مسبوق به فعل باشد، داخل این ماده و جرم جاسوسی می شود. مثال اسناد را در جایی پخش کرده است و برای جمع کردن آنها نمی رود.

۴) نتیجه مجرمانه؛ جرم جاسوسی، جرمی است مطلق و نیاز به نتیجه ندارد. به محض انتقال دادن اطلاعات، جاسوسی تحقق یافته است، خواه به امنیت کشور ضرر برساند یا نه. (زراعت، ۱۳۷۷هـ: ص ۱۵۱).

۲-۲) تعریف و مصادیق عنصر مادی جرم جاسوسی در کد جزای افغانستان

با توجه به آن چه از متون حقوقی استفاده می‌شود، ملاک تحقق عنصر مادی جرم جاسوسی، فعل مثبت است و ترک یا فعل ناشی از ترک فعل نمی‌تواند به وجود آورنده عنصر مادی جاسوسی باشد (زراعت، ۱۳۷۷هـ: ص ۱۵۱).

۱- تعریف جرم جاسوسی: جاسوسی عبارت است از جمع آوری و تملک اطلاعات و تعلیمات اسناد قابل استفاد یک کشور خارجی برضد امنیت کشور خارجی دیگر.. « گارو، مطالعات نظری و عملی در حقوق جزا، ترجمه، سید ضیاء الدین نقابت، ج ۳، ص، ۶۹۴ ».

۲- ارکان مادی جرم جاسوسی: رکن مادی می‌تواند مشتمل بر اجزای متفاوتی باشد که حقوق دانان آن را تحت عناوین ذیل مورد بحث و بررسی قرار می‌دهند:

۱- مرتکب

۲- رفتار مرتکب.

۳- موضوع جرم.

۴- وسیله ارتکاب جرم.

۵- نتیجه.

۶- رابطه علیت.

عناصر فوق را در جرم جاسوسی به طور گزرا مورد بررسی قرار می‌دهیم «سارخانی همان ص ۱۰۸».

۱- مرتکب: در ماده ۲۴۰ کد جزای افغانستان آمده است: هرگاه تبعه دولت خارجی یا شخص

بدون تابعیت، مرتکب یکی از اعمال ذیل گردد، عمل وی جاسوسی شمرده می‌شود: بنابر

این در جرم جاسوسی مرتکب باید تبعه دولت خارجی یا شخص بدون تابعیت می‌باشد.

۲- رفتار مرتکب: برای تحقق جرم جاسوسی، رفتار مرتکب فعل باید مثبت باشد مصادیق دیگر

از قبیل ترک فعل و فعل ناشی از ترک فعل و ... به وجود آورنده جرم جاسوسی نمی‌باشد.

بنابر این با توجه به مواد قانونی و تعریف جرم جاسوسی، رفتار جاسوس باید به صورت فعل

مادی صورت پذیرد. «دکتر عادل سارخانی، بهار ۱۳۸۴، ص ۱۰۸».

لذا رفتار یا فعل مثبت مرتکب در جرم جاسوسی در مواد ۲۴۰ و ۲۴۱ کد جزای افغانستان مشخص شده که عبارت است: از «تسلیم دهی»، «سرقت و جمع آوری و تسلیم دهی» و «غفلت و بی احتیاطی» نسبت به معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور، بمنظور تسلیم دهی آن به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند.

۳- موضوع جرم: موضوع جرم جاسوسی، با توجه به مواد ۲۴۰ و ۲۴۲ و ۲۳۸ کد جزای افغانستان عبارت است: **اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور**: که ماده ۲۳۷ کد جزای افغانستان مفاهیم آنرا بیان می‌کند: عبارت است از مکتوب، نوشته، سند، رسم، نقشه، تصویر، نمودار، کست، فیلم، مایکرو فیلم، سند دیجیتلی، سند سایبری، گفتار شفاهی و سایر وسایل که- حاوی اطلاعات دفاعی، نظامی، سیاسی، دیپلماتیک، اقتصادی و صنایع مربوط به امور نظامی یا دفاعی بوده و بنابر مصلحت کشور غیر از مؤلف خدمات عامه مربوط، دیگران حق دست رسی به آنرا نداشته باشند.

به تشکیلات و سوقیات نظامی، وسایل جنگی، اموری نظامی و استراتژیکی مربوط بوده و از طرف مقامات ذیصلاح به نشر آن اجازه تحریری «کتبی» صادر نشده باشد. یا به تدابیر و اجرا آتی مربوط بوده که برای کشف جرایم... یا تحقیق از مرتکبین آن اتخاذ می‌گردد و افشای آنها بدون اجازه تحریر «مکتوب» مقامات ذیصلاح ممنوع باشد.

۴- وسیله ارتکاب جرم جاسوسی: وسیله ارتکاب جرم، دخلی در تحقق جرم ندارد به هر نحوی که اطلاعات جمع آوری در اختیار دشمن قرارگیرد به وجود آورنده جرم جاسوسی است. (دکتر عادل سارخانی، چ اول بهار ۱۳۸۴، ص ۱۰۸). اما در کد جزای افغانستان ماده ۲۴۰ و ۲۴۱ وسیله ارتکاب جرم جاسوسی عبارت است: از «تسلیم دهی»، «سرقت و جمع آوری و یا بمنظور تسلیم دهی» و «غفلت و بی احتیاطی» نسبت به معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور... به دولت خارجی، سازمان یا

گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتوانند.

۵- نتیجه: هدف- نتیجه حاصله از جاسوسی باید ایراد و توجه ضرر به کشور و تأسیسات «نظامی دفاعی و امنیتی» آن باشد. (عادل سارخانی، ص ۱۱۱، ۱۳۸۴).

در کد جزای افغانستان ماده ۲۴۰ با توجه به ذیل فقره ۳ آن، نتیجه حاصله از جرم جاسوسی از عبارت که «از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند» چنین بدست می آید که دولت خارجی در یافت کنند اسرار حاوی اطلاعات، نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور افغانستان، بتواند سوء استفاده از آن را بر ضرر کشور انجام دهد. که نقطه مقابل ضرر نفع دشمن می باشد که عبارت دیگر ضرر به کشور می باشد. در فقرات ۱ و ۲ این ماده میتوان صرف تسلیم دهی یا به منظور تسلیم دهی اسرار نظامی و دفاعی و امنیتی کشور را به دولت خارجی، نتیجه حاصله دانست گرچه از آن سوء استفاده بر ضرر کشور انجام نداده باشد. به نظر می رسد که اصولاً جاسوسی از جرایم مقید است، یعنی باید تجسس و اطلاعات جمع آوری در اختیار جاسوس قرار گرفته باشد و متذکر می شویم که با در اختیار گرفتن اطلاعات، جرم جاسوسی تمام است و خطر و ضرر متوجه مملکت شده است. «عادل سارخانی همان ص ۱۱۲». قانون گزار افغانستان نیز باتوجه به این که گفته «از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند» می توان گفت جرم جاسوسی را جرم مقید به نتیجه دانسته و دولت خارجی از اطلاعات و اسرار نظامی و دفاعی و امنیتی ربوده شده ضرری را متوجه کشور نماید.

۶- رابطه علیت: در جرایم مقید، شرط تحقق جرم آن است که بین نتیجه مجرمانه و عمل مرتکب، رابطه علیت بر قرار باشد، یعنی تازمانی که نتیجه حاصل نشود، جرم تمام نشده است، اما جرایم مطلق، حصول نتیجه مجرمانه شرط تحقق جرم نیست. «همان ص ۱۱۱».

بنا بر این ماده ۲۴۰ کد جزای افغانستان در فقره ۱ آن مقرر میدارد که (تسلیم دهی اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها). و در فقره ۲ همان ماده می گوید (سرقت یا جمع آوری معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور، بمنظور تسلیم دهی آن به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها). و در فقره ۳ این ماده می گوید (جمع آوری یا تسلیم دهی معلومات به دستور اطلاعات و

استخبارات دولت خارجی که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند).

لذا رفتارهای مجرمانه مادی این ماده، در سه جزء به طور مستقل و مجزا بیان شده است. در جزء اول (تسلیم دهی) در جزء دوم (سرقت یا جمع آوری) و در جزء سوم (جمع آوری و تسلیم دهی) مصداق‌های رفتارهای مجرمانه مادی این ماده را تشکیل می‌دهد.

چنان که مشاهده می‌شود، رفتار مجرمانه جمع آوری و تسلیم دهی در جزء سوم تکرار شده است البته این تکرار به لحاظ تفاوت در موضوع رفتارهای مجرمانه این ماده می‌باشد. بدین صورت که موضوع رفتار مجرمانه جزء اول یعنی تسلیم دهی (اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور) می‌باشد؛ و موضوع رفتار مجرمانه جزء دوم نیز، سرقت جمع آوری (معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور) می‌باشد و درنهایت، موضوع رفتارهای مجرمانه جزء سوم یعنی جمع آوری و تسلیم دهی معلومات به دستور اطلاعات و استخبارات دولتی خارجی به طور کلی می‌باشد. - (کتاب دوم شرح کد جزا احکام اختصاصی، ۱۳۹۸ ج، اول، ص ۳۶ و ۳۵).

تسلیم دهی ممکن است مستقیم توسط خود مرتکب صورت گیرد؛ مثل این که جاسوس اسرار نظامی را به طور شفاهی در اختیار کشورهای خارجی قرار دهد و یا این که به صورت غیر مستقیم از طریق استفاده از ابزار الکترونیکی این کار را انجام دهد و یا اینکه به صورت غیر مستقیم از طریق استفاده از ابزار الکترونیکی این کار انجام دهد. «کتاب دوم شرح کد جزا، ص ۳۶ و ۳۵، ۱۳۹۸».

جرم جاسوسی موضوع ماده ۲۴۰ کد جزا از لحاظ نتیجه، مطلق می‌باشد و نیاز به نتیجه خاص ندارد؛ به عبارت دیگر، استفاده یا عدم استفاده از اسرار تسلیم شده دولت خارجی یا گروه ضد دولتی تأثیری در تحقق جرم به صورت کامل ندارد. منتها بر اساس ماده ۲۴۰ اگر جاسوسی منجر به مرگ گردد و یا در زمان جنگ یا منازعه مسلحانه صورت گرفته باشد، در این صورت مرتکب مشمول مجازات شدید تری پیش بینی شده در این ماده می‌باشد. (کتاب دوم شرح کد جزا، ص ۳۶ و ۳۵، ۱۳۹۸).

البته بنده معتقدم که جرم جاسوسی با توجه به فقهه ۳ ماده ۲۴۰ کد جزا، جرم مقید به نتیجه است که آن همان سوء استفاده دولت خارجی از اسرار حاوی اطلاعات، نظامی، دفاعی و امنیتی، بر ضرر کشور می‌باشد.

اگر جرم جاسوسی در اثر غفلت یا بی احتیاطی موظف خدمات عامه اتفاق بیفتد ماده ۲۴۲ کد جزا مقرر می‌دارد: هرگاه جرایم مندرج مواد ۲۳۸ و ۲۴۰ این قانون به اثر غفلت یا بی احتیاطی موظف

خدمات عامه صورت گرفته باشد، موظف مذکور به حداکثر حبس متوسط، محکوم می‌گردد. که ماده ۱۴۷ کد جزا افغانستان حبس متوسط را تعیین نموده و مقرر میدارد «حبس متوسط بیش از یک سال تا پنج سال، می‌باشد.»

«به عبارت دیگر می‌توان گفت که عنصر مادی جرم جاسوسی در قانون کد جزایی افغانستان عبارت است: از «تسلیم دهی»، «سرقت» و «جمع آوری و تسلیم دهی» و «غفلت و بی احتیاطی» نسبت به معلومات حاوی اسرار نظامی، دفاعی، یا امنیتی کشور، بمنظور تسلیم دهی آن به دولت خارجی، سازمان یا گروه ضد دولتی یا گماشتگان آنها که از آن علیه دولت جمهوری اسلامی افغانستان سوء استفاده به عمل آمده بتواند.» (کد جزای افغانستان مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۲ ماده ۲۴۰).

در ماده قانونی کلمه تسلیم دهی... و جمع آوری و سرقت - به کار رفته است که فعل مثبت مادی است اگر کسی در نگهداری اطلاعات کوتاهی کند و به وظیفه قانونی عمل نکرده باشد و این گونه عمل که اصطلاحاً ترک فعل گفته می‌شود، از مصادیق جاسوسی محسوب نمی‌شود؛ چون فعل مثبت مادی نیست (زراعت، ۱۳۷۷هـ: ص ۱۵).

۲-۳) مفاهیم و مصادیق، اسرار نظامی و دفاعی و امنیتی کشور جمهوری اسلامی افغانستان

با توجه به ماده ۲۴۰ و ۲۴۲ و ۲۳۸ این سوال مطرح می‌شود که به چه امور در قانون موضوعه افغانستان اسرار نظامی دفاعی و امنیتی کشور گفته می‌شود؟ در پاسخ به این سوال ماده ۲۳۷ کد جزای افغانستان بیان می‌دارد که اصطلاحات آتی در این فصل، دارای مفاهیم ذیل می‌باشد:

۱) **اسرار نظامی، دفاعی یا امنیتی کشور:** عبارت است از مکتوب، نوشته، سند، رسم، نقشه، تصویر، نمودار، کست، فیلم، میکرو فیلم، سند دیجیتلی، سند سایبری، گفتار شفاهی و سایر وسایل که - حاوی اطلاعات دفاعی، نظامی، سیاسی، دیپلماتیک، اقتصادی و صنایع مربوط به امور نظامی یا دفاعی بوده و بنابر مصلحت کشور غیر از موظف خدمات عامه مربوط، دیگران حق دست رسی به آنرا نداشته باشند.

به تشکیلات و سوقیات نظامی، وسایل جنگی، اموری نظامی و استراتژیکی مربوط بوده و از طرف مقامات ذیصلاح به نشر آن اجازه تحریری «کتبی» صادر نشده باشد.

یا به تدابیر و اجرا آتی مربوط بوده که برای کشف جرایم مندرج این فصل یا تحقیق از مرتکبین آن اتخاذ می‌گردد و افشای آنها بدون اجازه تحریر «مکتوب» مقامات ذیصلاح ممنوع باشد.

(۲) **حالت جنگ:** عبارت از حالت خصومت یا تصادم بالفعل میان نیروهای نظامی دولت جمهوری اسلامی افغانستان و دولت خارجی، اتحادیه‌های خارجی و گروه مسلح مخالف دولت می‌باشد.

۲-۴) مجازات جرم جاسوسی در کد جزای افغانستان:

کد جزای افغانستان برای جرم جاسوسی با توجه به حالات جنگی و غیر جنگی، تفکیک قایل گردیده و در خصوص هر یک، احکام متفاوت دارد. بدین معنا که قانونگذار افغانستان برای جرم جاسوسی، (در حالات جنگی یک حکم) شدید (و در حالت صلح حکم دیگری) خفیف تر را وضع کرده است..

الف) حالت مشدده جرم جاسوسی

ماده ۲۴۱: هرگاه جرم مندرج ماده ۲۴۰ این قانون در زمان جنگ یا منازعه مسلحانه با دولت خارجی یا گروه مسلح مخالف دولت جمهوری اسلامی افغانستان ارتکاب یابد یا منجر به مرگ شود، مرتکب به حبس دوام درجه ۱ محکوم می‌گردد. که ماده ۱۴۷ کد جزای افغانستان می‌گوید - حبس دوام درجه ۱ بیش از بیست سال تا سی سال، می‌باشد. البته در قانون مجازات سابق ماده ۱۷۸ جاسوسی در زمان جنگ بادولت متخاصم را محکوم به اعدام میدانست بر خلاف کد جزا که این حکم اعدام را تعدیل و مجازات آنرا به حبس دوام درجه یک تبدیل نموده است.

حالت مخففه جرم جاسوسی:

مرتکب جرم مندرج فقره (۱) ماده ۲۴۰ کد جزا که قبلاً گذشت. به حبس دوام درجه ۲، محکوم می‌گردد.
اما ماده ۱۴۷ کد جزای افغانستان مدت حبس دوام درج ۲ را معین نموده می‌فرماید: حبس دوام درجه ۲ بیش از شانزده سال تا بیست سال می‌باشد.

اجرم جاسوسی در اثر غفلت یا بی احتیاطی:

اگر جرم جاسوسی در اثر غفلت یا بی احتیاطی موظف خدمات عامه اتفاق بیفتد، ماده ۲۴۲ کد جزا مقرر می‌دارد: هرگاه جرایم مندرج مواد ۲۳۸ و ۲۴۰ این قانون به اثر غفلت یا بی احتیاطی موظف

خدمات عامه صورت گرفته باشد، موظف مذکور به حداکثر حبس متوسط، محکوم می گردد. که ماده ۱۴۷ کد جزا افغانستان حبس متوسط را تعیین نموده و مقرر میدارد «حبس متوسط بیش از یک سال تا پنج سال، می باشد.»

از همین جهت، گروهی از حقوقدانان عقیده دارند که جاسوسی تنها در زمان جنگ نامشروع است و مستوجب مجازات می باشد؛ اما جاسوسی در زمان صلح مجازات ندارد؛ زیرا مرتکب آن قصد خدمت به کشور متبوعش را دارد. مجازات کردن جاسوسان در زمان جنگ مورد اختلاف نیست؛ زیرا کلیه قوانین آن را قبول کرده اند (زراعت، ۱۳۷۷ هـ، ص ۱۶۰)

۳. رکن مادی جرم جاسوسی در فقه:

به طور کلی جاسوسی از دیدگاه اسلامی بر دو نوع مشروع و نامشروع است. گاهی این عمل ستوده شده است و گاهی نیز از منظر دیگر مورد نکوهش قرار گرفته است.

۳-۱) رکن مادی، جرم جاسوسی شخص مسلمان برای کفار

شیخ طوسی می گوید:

شیخ طوسی رحمت الله علیه می فرماید زمان که مسلمانی برای کفار حربی جاسوسی کند، و آنها را توسط کتابت و نوشته‌ی از اخبار مسلمین مطلع بسازند بواسطه این اختبار قتل او ثابت نمی شود، کما این که در قضیه حاطب این اتفاق افتاد و حضرت اورا مورد عفو قرار داد. «وکتب إليهم فأطلعهم علی أخبار المسلمین لم یحصل بذلک قتله» با براین عنصر مادی جرم جاسوسی همان نوشته و کتابت می باشد، که اخبار مسلمین را بواسطه آن به کفار اطلاع داده است:

(إذا تجسس مسلم لأهل الحرب، و کتب إليهم فأطلعهم علی أخبار المسلمین لم یحصل بذلک قتله لأن حاطب بن أبی بلتعة کتب إلى أهل مكة کتابا یخبرهم بخبر المسلمین فلم یستحل النبی قتله و للإمام أن یعفونه، و له أن یعززه لأن النبی صلی الله علیه و آله عفی عن حاطب.) - «المبسوط فی فقه الإمامیة؛ ج ۲، ص ۱۵».

«حاطب بن ابی بلتعه» که مهاجر و از فقرای مکه است ... این شخص به مدینه آمده است و در همین موقع است که پیغمبر اکرم تصمیم دارند به طرف مکه حرکت کنند و آنجا را فتح نمایند و قرار بود این تصمیم و زمان حرکت مخفی باشد که اهل مکه از این تصمیم پیغمبر باخبر نشده و مکه بدون

خونریزی فتح شود. در این موقع حاطب تحت تأثیر وسوسه‌ای قرار گرفت و نامه‌ای از جریان نوشت و به زنی داد که آن را مخفیانه به مکه ببرد تا اهل مکه از تصمیم پیغمبر دایر بر فتح مکه باخبر شوند. به اصطلاح کمی جاسوسی کرد خلاصه زن حامل نامه در بیابان مشغول رفتن به طرف مکه بود که پیغمبر اکرم از جریان آگاه شدند و ظاهراً آگاهی ایشان به صورت وحی الهی بود. ایشان سه نفر را که عبارت بودند از مقداد و زبیر و حضرت علی علیه السلام مأمور کردند زن را یافته نامه را از او بگیرند. زن را پیدا کردند ولی او انکار کرد که حامل نامه‌ای است. تمام اسباب و لوازم او را جستجو کردند، نامه پیدا نشد. قسمها خورد که من نامه‌ای با خود ندارم. زبیر به مقداد گفت برگردیم چون نامه‌ای با خود ندارد. ولی علی علیه السلام گفتند امکان ندارد که او نامه‌ای با خود نداشته باشد زیرا پیغمبر صلی الله علیه و آله دروغ نمی‌گوید. پس شمشیر خود را کشید و دیگر زن فهمید که با چه کسی روبروست، علی علیه السلام اهل شوخی نیست و جدی شمشیر کشیده است. حضرت گفتند یا نامه را بده و یا تو را می‌کشم. زن گفت قدری دور شوید تا نامه را بدهم. سپس از لای موهایش نامه را درآورد و به آنها داد. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وقتی نامه را دیدند حاطب را خواستند و گفتند چرا چنین کردی؟ گفت واللّه با این کار در ایمانم خللی وارد نشد. چون همه مردم دوستان و آشنایانی دارند و من کسی را در مکه ندارم لذا خواستم بدین وسیله جلب محبتی کرده باشم و جلب نظری کنم؛ و ظاهراً درست می‌گفت چون پیغمبر اکرم او را بخشید. «شهید مطهری مجموعه آثار ج ۲۴ صص ۵۴۹، ۵۴۸».

علامه حلی نیز می‌گوید:

و لو تجسس مسلم لأهل الحرب و أطلعهم علی عورات المسلمین، لم یحل قتله بل یعزر ان شاء الامام و یوجب استحقاق التعزیر و هو الظاهر من عبائر الأصحاب (علامه حلی قواعد الأحکام فی معرفة الحلال و الحرام؛ ج ۱، ص ۵۰۵).

در این عبارت؛ علامه حلی (ره) نیز عنصر مادی جرم جاسوسی مسلمان برای اهل حرب را مطلع نمودن آنها بر اسرار مسلمین میداند اما از این که این اطلاع رسانی به چه نحوی باشد، بصورت کتبی یا شفاهی از این جهت عبارت ایشان اطلاق دارد و اطلاع رسانی از طرق مختلف را می‌تواند شامل شود.

چنانکه علامه در پایان سخن خود می‌گوید، بقیه فقها نیز همین نظر را با عباراتی شبیه عبارت فوق

مطرح

کرده اند.

فخرالمحققین نیز می گوید:

و لو تجسس مسلم لأهل الحرب و أطلعهم على عورات المسلمين لم يحل قتله بل يعزر ان شاء الامام «حلی، فخر المحققین، محمد بن حسن، إيضاح الفوائد في شرح مشكلات القواعد، ج ۱ ص ۳۷۹ اول، ۱۳۸۷ ه.ق. و ر.ک محقق کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد؛ ج، ۳ ص: ۴۳۷؛ شهید ثانی، فوائد القواعد؛ ص، ۴۸۲».

با توجه به عبارات فوق رکن مادی یا عنصر مادی جرم جاسوسی در فقه همان اطلاع دادن دشمن از اسرار مسلمین است فرق نمی کند که از راه کتابت باشد یا غیر آن، همچنین فرق ندارد که مرتکب جرم جاسوسی مسلمان باشد یا غیر مسلمان و غیر مسلمان فرق ندارد که ذمی یا مستأمن باشد یا غیر آن باشد.

البته مجازات مرتکبین جرم جاسوسی در فقه، مسلمان با غیر مسلمان حتی کافر ذمی و غیر ذمی باهم متفاوت است که مادر صدد اثبات آن فعلا نیستیم.

۲-۳) رکن مادی جرم جاسوسی کافر ذمی

در مورد کافر ذمی پس از جاسوسی کردن برای کفار می فرماید: و لا يخفى عليك أنَّ الجاسوس الذمّي يخرج بفعل ما ينافي الأمان عن الذمة، كإمداد المشركين في الحرب والعزم على حرب المسلمين، سواء شرط ذلك في عقد الذمة أو لا، كما هو الظاهر من كلمات الأصحاب. «محسن خرازی، مجلة فقه أهل البيت عليهم السلام (بالعربية)؛ ج، ۱۱-۱۲ ص، ۴۳ و ۴۴».

عنصر مادی جرم جاسوسی برای کافر ذمی عبارت اند از یاری رساندن به مشرکین در حال جنگ یا کفار که تصمیم بر جنگ کردن با مسلمان ها را دارند، عبارت (امداد رساندن به مشرکین در جنگ) اطلاع دارد شامل هر نوع کمک رسانی می شود ممکن است این امداد مالی، نظامی و تسلیحاتی باشد؛ یا غیر مالی اطلاع از اسرار و نقشه های جنگی مسلمان و سایر امور مهمه و پنهانی مسلمین باشد.

۳-۳) موارد متشروعیت جاسوسی در اسلام:

اسلام در دو مورد جاسوسی برای اسلام را مشروع دانسته.

الف) جاسوسی به منظور کسب اطلاعات و مراقبت از کارگزاران و مأموران:

و آنچه عقل و شرع به آن حکم میکند، مراقبت از اعمال کارگزاران حکومتی است که پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین (ع) برای تحقق آن، افرادی را تعیین مینمودند.

جاسوسی علیه دشمنان و مخالفان حکومت:

ب) با ملاحظه آیات قرآنی و سیره معصومین (ع) درمی‌یابیم که این امر از دیدگاه اسلام مورد تأکید قرار گرفته و یکی از ابزار و وسایل دفاع از کیان اسلام و شکست دشمن به شمار می‌آید. تجسس در امور دشمنان و کسب اطلاعات از مواضع آنان تنها اختصاص به زمان جنگ ندارد، هرچند که این امر در زمان جنگ دارای اهمیت بسزایی است. (موسوی بجنوردی، ۲۹۳۵ ش، ج ۷، ص ۱۱۳).

با توجه به آنچه گفته شد این نتیجه به دست می‌آید که از دیدگاه اسلام امر تجسس و تفتیش از جمله موارد حساسی است که در برخی از امور انجام آن حرام مؤکد و در مواردی هم واجب است (موسوی بجنوردی، ۲۹۳۵ ش، ج ۷، ص ۱۱۳).

تاریخ گویای این مطلب است که پیامبر (ص) امیرالمومنین (ع) در جنگها و سایر امورات خود از جاسوسان ورزیده به منظور تحقیق و بررسی وضع دشمن یا کارگزاران استفاده می‌نمودند. به عنوان نمونه درباره جنگ احد در کتب تاریخی آمده است، چون قریش فرودآمدند پیامبر (ص) حباب ابن منذر بن جموح را مخفیانه برای کسب خبر و ارزیابی دشمن میان ایشان فرستادند... (واقعی مغاری، ۲۹۷۲ ش، ج ۲، ص ۲۵۲).

نتیجه:

با توجه تحقیقات انجام شده پیرامون رکن مادی جرم جاسوسی در فقه و حقوق کیفری افغانستان به این نتیجه می‌رسیم، جاسوس به شخصی اطلاق میگردد که در پوششهای متقابلانه یا مخفیانه و به نفع دشمن، در صدد تحصیل و تجسس، پیرامون اسرار یا تحصیل اطلاعات، اشیا یا سایر مدارک و اسناد مربوط به استعداد و توانایی‌های نظامی، دفاعی، امنیتی و استحکامات استراتژیکی، اقتصادی و فرهنگی مربوط به یک کشور (افغانستان) و انعکاس آنها- از طریق تسلیم دهی یا جمع

آوری بمنظور تسلیم دهی، سرقت یا استفاده از غفلت و بی احتیاطی موظفین مربوطه، - به کشور خارجی باشد.

از طرف دیگر قانون گذار افغانستان بین مرتکبین داخلی و خارجی، تفاوت قایل شده اگر تبعه (جرائم ضد امنیتی داخلی و خارجی) را مرتکب گردد واژه «خیانت» برای او صادق است اما برای تبعه دولت خارجی «جاسوس» و نسبت به اعمال ارتكابی آن (جاسوسی) گفته می شود.

در فقه معنای اصطلاحی جاسوسی از معنای لغوی آن دور نبوده لذا جاسوسی، تجسس از اسرار و بواطن اموری که بر دیگران پوشیده است می باشد. اما مرتکبین آن می تواند مسلمان و غیر مسلمان باشد، که عنصر مادی آن همان ارسال اطلاعات از اسرار مسلمین توسط کتابت و غیر آن برای کفار در حال جنگ با آنها می باشند.

نکته: از نظر قانون گذار جمهوری اسلامی افغانستان با توجه به فقره ۳ ماده ۲۴۰ کد جزای افغانستان جرم جاسوسی مقید به نتیجه می باشد کما این که بعضی از حقوق دانان هم معتقد به آن است که می فرماید: به نظر می رسد که اصولاً جاسوسی از جرائم مقید است، یعنی باید تجسس و اطلاعات جمع آوری در اختیار جاسوس قرار گرفته باشد و متذکر می شویم که با در اختیار گرفتن اطلاعات، جرم جاسوسی تمام است و خطر و ضرر متوجه مملکت شده است.

به نظر می رسد امنیت عمومی و تضمین آن یکی از اهداف نظام دادرسی کیفری به شمار می رود که نمی توان نسبت به آن بی توجه بود، اما تعیین مصداق امنیت عمومی با توجه به پیچدگی های دنیای کنونی و نیز شدت و وخامت جرائم از اهمیت اساسی بر خوردار است. اما قانون گذار جمهوری اسلامی افغانستان نسبت به مصادیق جرائم امنیت داخلی و خارجی آنها را از حیث اهمیت دسته بندی نکرده که کدام یکی از جرائم سری و کدام جرائم فوق سری محسوب می شود که این ضعف و جود دارد، البته از جهت مجازات تفکیک نموده که می تواند اشاره ای به دسته بندی مصادیق از نظر اهمیت داشته باشد.

کتابنامه

- ابن منظور، محمد بن مکرم، (بی تا) لسان العرب، بیروت، دار لحیا التراث العربی، اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، چ، ۶ تهران، نشر میزان، ۲۹۳۲ ش، ج، ۲. ازهری، محمد بن احمد تهذیب اللغة، بیروت: دار إحياء التراث العربی ۱۴۲۱ هـ ق. انتشارات ابن سینا، ۲۹۲۲ ش.
- جعفری، لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق_تهران، گنج دانش: ۱۳۸۳ هـ.
- حقوق کیفری اسلام، چ، ۲ بیجا، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، ۲۹۳۵ ش، ج، ۷. حلّی، فخر المحققین، محمد بن حسن، إیضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد، ناشر اسماعیلان، ج ۱ ص ۳۷۹ اول، ۱۳۸۷ هـ ق. و ر. ک محقق کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد؛ ج، ۳ ص: ۴۳۷؛ شهید ثانی، فوائد القواعد؛ ص: ۴۸۲»
- حیدری، زهرا، جرم جاسوسی، ۲۰۱۶/۲/۱۶ م. 6 pulse <https://www.linkedin.com/pulse>
- دکتر عادل سارخانی، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، نوبت چاپ اول بهار ۱۳۸۴، ص ۱۰۸. انتشارات دانشگاه قم.
- زراعت، عباس، جرم سیاسی، تهران، ققنوس، ۱۳۷۷ هـ.
- زمخشری، محمود، الکشاف، بیجا، بیروت، دارالکتب العربی، بیتا، ج، ۱.
- ساربخانی، عادل، جاسوسی و خیانت به کشور، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم: ۱۳۷۸ هـ.
- شامبیاتی، هوشنگ، حقوق کیفری اختصاصی، بیجا، تهران، انتشارات ژوبین، ۲۹۶۷ ش، ج، ۹.
- شهید مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۲۴، صص ۵۴۹، ۵۴۸، انتشارات صدرا، قم.
- شیخ طوسی، ابو جعفر محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الإمامیه؛ انتشارات، المكتبة المرتضویه، ج ۲، ص، ۱۵ چ، ۳ سال نشر، ۱۳۸۷ هـ ق.
- صادقی، حسین میر محمد، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، میزان: ۱۳۹۴ هـ.
- علامه حلّی قواعد الأحکام فی معرفة الحلال و الحرام؛ ج، ۱ ص، ۵۰۵.
- عمید، حسن، فرهنگ عمید، بیجا، تهران، نشر فرهنگ اندیشمندان، ۲۹۳۳ ش.
- عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، امیرکبیر: ۱۳۸۶ هـ.
- عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۶ هـ.
- فصلنامه علمی، پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی سال یازدهم / شماره ۳ / ص ۸۰ / پاییز ۱۳۹۷.
- قانون جزای افغانستان، کابل، چاپ جدید، بهیر، ۱۳۸۳ هـ.

- کتاب دوم شرح کد جزا احکام اختصاصی، ص ۳۶ و ۳۵، چ اول، ناشر بنیاد آسیا، افغانستان، خزان ۱۳۹۸.
- گارو، رنه، مطالعات نظری و علمی از حقوق جزا، ترجمه: نقابت، سید ضیاء الدین، بیچا، تهران، گلدوزیان، ایرج، بایسته های حقوق جزای اختصاصی، چ ۲، تهران، نشر میزان، ۲۹۳۳ ش.
- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، چ ۲۲، تهران، دانشگاه تهران، ۲۹۳۲ ش، ج ۲.
- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، دانشگاه تهران: ۱۳۸۸ ه.
- محسن خرازی، مجلة فقه اهل البيت عليهم السلام (بالعربية)؛ ج ۱۱-۱۲، ص: ۱۴۳ و ۱۴۴.
- مرکز نشر دانشگاهی، ۲۹۷۲ ش، ج ۲.
- موسوی بجنوردی، سید محمد، مجموعه مقالات فقهی و حقوقی، فلسفی، اجتماعی، جرم سیاسی در
- واقلدی مغاری، محمد بن عمر، تاریخ جنگهای پیامبر، ترجمه مهدوی دامغانی، محمود، بیچا، تهران،
- ولیدی، محمد صالح، حقوق جزای اختصاصی، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، سمت،
- ۱۳۹۴ ه.

